

*Ляшевська О. І., к.держ.упр., НУЦЗУ, м. Харків,
Писклакова О. О., к.т.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків*

*Lyashevskya O., PhD in Public Administration, National University of Civil De-
fence of Ukraine, Kharkiv,*

Pisklakova O., PhD, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

STATE REGULATION OF DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN UKRAINE

В статті розглядаються проблеми формування кластерних об'єднань, що має велике значення для ефективної економічної діяльності держави та регіону, оскільки сприяє залученню інвестицій та виробництву конкурентоздатної продукції на основі використання інноваційних технологій.

В статті автор відзначає низьку активність формування кластерів в Україні, оскільки в країні існує низка проблем пов'язаних з дефіцитом фінансових ресурсів, недовірою до державної влади, низької проінформованості серед великих підприємств щодо переваг кластеризації.

Ключові слова: державне регулювання, кластер, конкурентоздатність, регіональний кластер, інновація, економічний розвиток, регіон.

The article deals with the problems of formation of cluster associations, which is of great importance for the effective economic activity of the state and region, as it promotes attraction of investments and the production of competitive products based on the use of innovative technologies.

In the article the author draws attention to a low activity of cluster forming process in Ukraine, as in the country there are a set of challenges connected with financial resource deficiency, no confidence to the state authorities, low awareness of enterprises of clustering advantages.

Keywords: state regulation, cluster, competitiveness, regional cluster, innovation, economic development, region.

Постановка проблеми. В умовах світової фінансової та економічної кризи, яка найбільше вразила Україну, необхідними є розробка та реалізація комплексу заходів щодо прискороного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку. Це дасть змогу відновити втрачений інноваційний потенціал та закласти основу економічного зростання на принципово новій інтелектуальній та матеріально-технічній основі. Однією з

тей поєднання інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів для здійснення економічного і технологічного підйому є функціонування регіональних та галузевих кластерів. Кластери допомагають заповнити порожнечу між бізнесом, дослідженнями й ресурсами, таким чином швидше видаючи знання на ринок. Успішні кластери пропагують інтенсивну конкуренцію одночасно зі співробітництвом, зокрема збільшують продуктивність, залучають інвестиції, пропагують дослідження, підсилюють промислову базу, розробляють спеціальні продукти і послуги та стають основою для розвитку навичок [10, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питання формування кластерів знайшло відображення в працях таких вчених як Портер М., Войнарченко М.П., Захарченко В.И., Брижань І. А., Варяниченко О.В., Макаренко М.В., Назаренко С.А., Папковська О.Е., які дослідили теоретичні і методичні підходи до формування кластерів, але поряд з цим подальшого дослідження потребує стан та перспективи кластеризації України, оскільки даний підхід довів свою ефективність в багатьох країнах світу.

Постановка завдання. Дослідити державницькі процеси кластеризації в регіонах України, виявити проблеми у формування кластерів.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим показником діяльності кластерів є їх висока конкурентоспроможність на світовому ринку. Кластери можуть впливати на конкурентоспроможність у трьох напрямках.

1. Кластери підвищують продуктивність фірм і галузей за рахунок: ефективної спеціалізації / поділу праці; появи більше вимогливих споживачів; економії масштабу, наприклад, при покупці сировини або проведенні спільних маркетингових досліджень; доступу до технологій, постачальників, кваліфікованої робочої сили, інформації, бізнес-послуг та ін.; удосконалення логістичних ланцюжків, а також співробітництва й навчання (покращення) кластера; поліпшення інфраструктури професійних, фінансових та інших послуг.

2. Кластери створюють можливості для інноваційного й виробничого зростання: створюють канали для ефективного співробітництва потенційно нових ресурсів для інновацій; забезпечують раннє визначення й прогнозування технологічних тенденцій; формують середовище, яке сприяє появі комбінацій раніше не існуючих кваліфікацій (здатностей); утворюють сприятливі передумови для розподілу ризиків.

3. Кластери стимулюють і полегшують формування нового бізнесу, що підтримує інновацій й розширення кластера: використання венчурного капіталу й розвиток компаній, що швидко зростають; зв'язок усередині кластера сприяє появі взаємодоповнюючих навичок, технологій, субсидій, що дає змогу брати участь у більших угодах, де індивідуальні компанії не конкурентоспроможні; підтримка появи нових учасників; зміцнення соціальних та інших неформальних зв'язків, що сприяють появі нових ідей і бізнесу; більші інформаційні потоки всередині кластера. Тому кластерний розвиток

країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки. Крім того, кластери являють собою комбінацію конкуренції та кооперації таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших.

Сучасний стан розвитку світової економіки характеризується активізацією процесів інтернаціоналізації, глобалізації та інтеграції. На мікрорівні інтеграція здійснюється шляхом формування в економіці країни господарських блоків – кластерів, які об'єднують фірми й організації на визначеній території, що пов'язані між собою випуском кінцевої продукції. При цьому регіон, усередині якого вони розташовуються, варто розглядати як місце нагромадження «критичної маси» соціального й людського капіталу, наукового, інноваційного й виробничого потенціалів. Тільки за наявності такого утворення кластери виявляються стійкими, системно-емерджентними й конкурентоспроможними [6, с. 198].

Офіційне визначення кластеру вперше з'явилося в 2000 р. в рамках Міжнародної конференції з інноваційної політики та технологій. Класичним визначенням кластеру є визначення М. Портера, який визначав кластер як «сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торговельних об'єднань) в певних областях, що конкурують, але разом з тим і проводять спільну роботу» [12, с. 57].

Інтеграція України до європейського економічного простору вимагає прискорення розвитку національної економіки, створення умов для розвитку інновацій, залучення інвестицій. На визначення основних пріоритетних напрямків та галузей розвитку регіону впливають фактори зовнішнього середовища, такі як природничо-географічні, демографічні, соціально-економічні, політико-правові, розвиток науки. Для активізації інноваційної діяльності необхідні інтегративні підприємницькі структури, що відрізняються високою гнучкістю організаційних форм, орієнтуються на встановлення взаємодії та узгодження інтересів усіх учасників інноваційної сфери. Інтеграція стає імперативом розвитку сучасної економіки, оскільки забезпечує синергетичний ефект у процесі комбінування та об'єднання потенціалів розвитку господарського процесу на усіх рівнях його організації. Тому, перехід на кластерну модель розвитку регіонів в Україні, що базується на наявному потенціалі визначеної території, сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, інновативності та ефективності регіонального розвитку, забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Науковці відокремлюють дві фундаментальні характеристики кластерів [6; 9; 8]. По-перше, фірми в кластері повинні бути пов'язані вертикально (ланцюг покупок і продажів) і горизонтально (додаткові вироби й послуги, використання подібних спеціалізованих витрат, технологій або інститутів тощо) [6, с. 200]. В даному випадку кластер являє собою форму мережі в

межах географічної локалізації, у якій близькість фірм та інститутів гарантує певні форми спільності й збільшує частоту й вплив взаємодій. По друге, кластери – географічно близькі групи взаємозалежних компаній. Дана характеристика сприяє формуванню переваг, що створюють вартість, яка є результатом мережі взаємодій між підприємствами[6, 3, 1].

Таким чином, кластер являє собою об'єднання за географічною ознакою підприємств, що має за мету отримання переваг вході спільної партнерської діяльності. З огляду на те, що в Україні чітко виражена регіональна локалізація окремих галузевих виробництв, застосування кластерної концепції може сприяти інтенсифікації спільної діяльності в рамках взаємодії бізнесу та влади.

На відміну від інших форм партнерства в економіці, кластер має такі особливості:

- 1) наявність фасилітатора, підприємства, або групи підприємств, що виступають ядром кластера;
- 2) локалізація господарюючих суб'єктів, що є учасниками кластера;
- 3) координація взаємодії підприємств-учасників в межах виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління, контролю якості тощо.

Кластер може містити в собі стратегічні альянси підприємств та університетів, дослідницьких установ, технологічних брокерів, консультантів тощо. Закордонний досвід формування кластерів доводить можливість та відзначає необхідність залучення влади до процесів кластеризації, яка створює умови для розвитку кластерних ініціатив та підтримує розвиток даних структур[6, с. 201].

Формування кластерів призводить до створення інновацій, що є наслідком діяльності декількох фірм або дослідницьких інститутів, та дозволяє прискорити їх розповсюдження в мережі взаємозв'язків у загальному регіональному економічному просторі. Крім того, різноманітність джерел технологічних знань і зв'язків полегшує комбінацію чинників досягнення конкурентних переваг і стає передумовою будь-якої інновації. Залежно від змін зовнішнього середовища та ринкової кон'юнктури кластери формуються, розширюються, а за несприятливих умов можуть згортатися й розпадатися. Така динамічність і гнучкість кластерів також є перевагою порівняно з іншими формами організації економічної системи.

У 2013 р. більшість обласних державних адміністрації України стратегіях економічного та соціального розвитку на 2013-2020 рр. обрали шлях формування інноваційних промислових кластерів. Реалізація положень Стратегій визначає розробку та впровадження щорічних програм, планів заходів та створенням відповідних інститутів і механізмів щодо формування кластерів на територіях. Серед організаційних механізмів реалізації Стратегії головні: механізми державно-приватного партнерства, кооперації, кластеризації, стимулювання підприємницької активності і міжрегіонального

співробітництва [3, с. 481].

У той же час, в Україні спостерігається пасивність формування кластерів, що обумовлена відсутністю досконалого інвестиційно-інноваційного механізму формування і функціонування кластерів. Не визначена державна політика щодо організації кластерів в регіонах, в законодавстві України відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали діяльність кластерних об'єднань не сприяють поширенню процесів кластеризації

Для активізації даних процесів щодо формування кластерних структур потрібно вирішити ряд питань (регіональний рівень):

1. Сприяння розвитку партнерства в регіоні.
2. Визначення пріоритетних напрямків щодо створення регіонального кластеру.
3. Проведення інформаційної компанії серед потенційних учасників та зацікавлених осіб у формуванні кластеру.
4. Забезпечення ефективної методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки реалізації кластерної політики.
5. Формування умов для ефективного організаційного розвитку кластерів.
6. Забезпечення ефективної підтримки проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера.
7. Розробка регіональних програм підтримки кластерних ініціатив.
8. Запровадження комплексного моніторингу розвитку економічної ситуації в регіоні з метою виявленні потенційних учасників кластеру.

Україна має значний потенціал для кластеризації як в напрямку розробки нових технологій, так і в традиційних напрямках. Тому необхідне забезпечення організаційно-правової, фінансово-економічної та інституційної підтримки кластерних ініціатив з боку держави, сприятиме інноваційному розвитку економіки країни, підвищенню конкурентоздатності вітчизняних товарів на міжнародному ринку, залученню інвестицій.

Висновки. Таким чином, у моделі кластерної організації як найповніше враховані джерела конкурентних переваг. Кластерний підхід дозволяє реалізувати найважливіші взаємозв'язки в виробництві, технологіях, інформації, маркетингу й попиті споживачів, які характерні для цілого комплексу підприємств і галузей. Формування таких взаємозв'язків визначає спрямованість і темпи інновацій, надає можливості підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції. Тому використання кластерного підходу може стати дієвим засобом підвищення ефективності виробництва в цілому по Україні.

В Україні сформовано ряд кластерів, що успішно функціонують, однак проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що значна кількість інноваційно-активних підприємств в регіонах нашої країни дозволить забезпечити формування нових моделей господарювання, таких як кластер. Однак, в Україні існують ряд проблем, що заважають активному соціально-

економічному розвитку регіонів, а саме нестабільний фінансовий стан, дефіцит інвестиційних ресурсів та недостатня активність територіальних громад, змушує шукати нові шляхи господарювання підприємств, що сприятимуть налагодженню партнерських зв'язків, активізуватимуть спільноту у вирішенні регіональних проблеми. Це в свою чергу, змушує державні органи влади шукати нові шляхи активізації формування кластерів в регіонах країни. Однак важливо розуміти, що кластери, як і будь-яка інша приваблива ідея, можуть принести результати тільки тоді, коли вони відповідають більш широкому контексту стратегій економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Брижань І. А. Вплив кластерних об'єднань на розвиток підприємств і регіонів / І. А. Брижань, І. М. Савицька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 189-194.
2. Варяниченко О.В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності / О.В. Варяниченко // Науковий вісник НГУ. – 2011. – № 3. – С. 118-121.
3. Войнаренко М.П. Кластери в економіці : монографія / М.П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.
4. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку: монографія / За заг. ред. О. Ю. Кучеренка, І. В. Запатріної. – К. : ВІП, 2006. – 624 с.
5. Захарченко В.И. Механизм государственной поддержки кластерных инициатив / В.И. Захарченко // Прометей, 2010. – Вып. 1 (31) – С. 133 – 135.
6. Макаренко М.В. Формування регіональної кластерної політики / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №12. – С. 197-206
7. Мягких І.М. Кластерна форма організації – дієвий засіб підвищення ефективності виробництва / І.М. Мягких // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 10. – С. 104-107.
8. Назаренко С.А. Кластерний механізм підвищення конкурентоспроможності регіону / С.А. Назаренко // Сталій розвиток економіки. – 2011. – №1. – С. 26-29.
9. Папковська О.Е. Формування кластерної політики в регіонах України / О.Е. Папковська // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вып. 1. – С. 239-241.
10. Посібник з кластерного розвитку. – К., 2006. – 37 с.
11. Портер М. Конкуренція / М.Портер; [пер. с англ.] – М. : Вільямс, 2005. – 608 с.
12. Прощаликіна А. М. Проблеми і перспективи формування інноваційних кластерів в Україні / А.М. Прощаликіна // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2010. – Вып. 2 (8). – С. 55-63.

References

1. Bryzhan', I. A. and Savyts'ka, I. M. "The impact of cluster associations in the development of enterprises and regions [Vplyv klasternih ob'ednan na rozvitok pidpriemstv i regioniv]." *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu* 2 (2011): 189-194. Print.
2. Varianychenko, O.V. "Formation of innovation clusters in Ukraine as the tools

of development and competitiveness [Formuvannya innovaciinih klasteriv v Ukraïni yak instrument rozvitku ta konkurentozdatnosti]." *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu* 3 (2011): 118-121. Print.

3. Vojnarenko, M.P. (2011) *Clusters in the economy [Klasteri v ekonomici-monografiya]*. Khmel'nyts'ky: TOV «Triada-M», 2011. Print.

4. Kucherenka, O. Yu. and Zapatrinou, I. V. *Public administration, plans and projects of economic development [Derjavne upravlinnya: plani i proekti ekonomichnogo rozvitku- monografiya]*. Kyiv: VIP, 2006. Print.

5. Zakharchenko, V. Y. "The mechanism of state support of cluster initiatives [Mehanizm gosudarstvennoi podderjki klasternih iniciativ]." *Prometej* 1(31) (2010): 133–135. Print.

6. Makarenko, M. V. "Formation of a regional cluster policy [Formuvannya regionalnoi klasternoi politiki]." *Aktual'ni problemy ekonomiky* 12 (2011): 197-206. Print.

7. Miahkykh, I. M. "Cluster form of organization - effective means of improving production efficiency [Klasterna forma organizacii – dievii zasib pidvischennya efektyvnosti virobnictva]." *Aktual'ni problemy ekonomiky* 10 (2011): 104-107. Print.

8. Nazarenko, S. A. "Cluster mechanism of increasing regional competitiveness [Klasternii mehanizm pidvischennya konkurentospromojnosti regionu]. *Stalyj rozvytok ekonomiky* 1 (2011): 26-29. Print.

9. Papkovs'ka, O. E. "Formation of cluster policy in the regions of Ukraine [Formuvannya klasternoi politiki v regionah Ukraïni]." *Pratsi Odes'koho politekhnichnoho universytetu* 1 (2011): 239–241. Print.

10. *Cluster Development Guide [Posibnik z klasterного rozvitku]*. K., 2006. Print.

11. Porter M. *Competition*», Moscow: Vil'jams, 2005. Print.

12. Proshalykina, A. M. "Problems and perspectives formation of innovation clusters in Ukraine [Problemi i perspektivi formuvannya innovaciinih klasteriv v Ukraïni]." *Visnyk Skhidnoievropejs'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu* 2 (8) (2010): 55-63. Print.